

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MULOQOTGA O'RGATISH METODIKASI

Hasanova Gulnoz Qosimovna

Maktabgacha ta'lim kafedrasi dotsenti

Farmonova Nozimaxon Sobirjon qizi

BuxDu, Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarning kattalar va tengdoshlari bilan muloqotining o'ziga xos xususiyatlari, katta maktabgacha yoshdagi bolalarning tengdoshlari bilan muloqot qilishning o'ziga xos xususiyatlari, bolaning muloqotining xususiyatlari haqida fikr-mulohaza yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *nutq, bilim, saviya, bog'lanishli nutq, maktabgacha ta'lim tashkiloti, tarbiyachi va tarbiyalanuvchi nutqi, muloqot madaniyati.*

Maktabgacha yoshdagi bola o'zining barcha savollariga javoblarni kitobda o'qiy olmaydi, shuning uchun u kattalar bilan muloqot qilish juda muhim, ular tufayli maktabgacha yoshdagi bola o'zi uchun dunyoni kashf etadi va insoniyat ega bo'lgan eng yaxshi va salbiy narsalarni o'rganadi. Aynan kattalar bolaga turli xil his-tuyg'ular, nutq, idrok va hokazolarni ochadi. agar kattalar bolaga qor oq, yer qora ekanligini tushuntirmasa, bolaning o'zi buni bilmaydi. Bolalarning katta yoshli odam bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojining qondirilmaligi ular o'rtasida emotsional jihatdan begonalashuvga olib keladi. U turli ko'rinishda namoyon bo'ladi: ba'zi bolalar indamas, hurkak, arzimagan narsaga ham yig'lab yuboruvchi bo'lib qoladilar; boshqalari esa – negativizm, tajovuzni namoyon qilishadi. Bola hayotining to'rtinchi yilida tengdoshi uning uchun eng avvalo, birgalikdagi amaliy faoliyat (rasm chizish, narsa yasash, tuzish 80 va h.k.) ishtirokchisi, o'yindagi sherik sifatida qolaveradi. Bola tengdoshiga eng oddiy talablar, iltimoslar bilan murojaat qiladi va tengdoshining harakatiga baho beradi. Besh yoshli bolalar tengdoshlarining hadeb u yoki bu narsani so'rab, jonga tegishini salbiy baholaydi. Besh yoshga kelib, tengdoshlari bilan muloqotga va ular bilan bolalar jamiyatini vujudga keltiradigan birgalikdagi o'yinlarga bo'lgan ehtiyoj keskin ortadi. Bola hayotining beshinchi yiliga kelib, u o'z tengdoshlari o'rtasida o'z o'rnini anglay boshlaydi. Kommunikativ ko'nikma rivojlanadi: bola salomlashadi va xayrlashadi, do'stini ismini aytib chaqiradi, to'rt-besh yoshlarga kelib – sherigini u o'ynayotgan rol nomi bilan chaqiradi («hoy, shofyor, arqon g'ildirakning tagiga tushib ketdi»). Kattalar va tengdoshlar bilan muloqot qilish bolaga o'zining «men»ini anglash imkonini beradi. Aynan muloqotda «men» obrazining shakllanishi ro'y beradi. Qulay tarbiya sharoitlarida, ya'ni kattalar va tengdoshlari bolaga xayrixohlik bilan munosabatda bo'layotganida uning ma'qullanishiga, ijobiy bahoga, tan olishga bo'lgan ehtiyoji qondiriladi. Salbiy muloqot tajribasi tajovuzga, o'ziga nisbatan ishonchsizlikka, odamovi bo'lib qolishga olib keladi. Bolaning o'ziga-o'zi baho berishi, odatda yuqori

bo'ladi. Kichik bolakay o'z shaxsini haddan tashqari yuqori baholashi tabiiy, o'rinlidir va bu kimdir uning shaxsiy xususiyotlarini salbiy baholagan («qizg'anchiq») yoki uning xulq-atvorini, faoliyatini qandaydir bir ideal bilan, masalan tengdoshi bilan taqqoslagan taqdirda, shaxsni himoya qilishning o'ziga xos mexanizmi hisoblanadi. Yosh o'tishi bilan bolaning o'z aytgan so'zlariga va xatti-harakatlariga, shuningdek, faoliyatning har xil turlaridagi o'z imkoniyatlari va yutuqlariga mos tarzda baho berish rivojlanadi. Besh yoshga kelib o'zi sodir etgan xatti-harakatlarni ularning boshqa odamning va uning o'zining jismoniy va emotsional ahvoli uchun keltirib chiqaradigan oqibatlari nuqtayi nazaridan baholashi mumkin. Unga «Agar men birovga yomonlik qilsam, bu unga ham, menga ham yoqmaydi, ikkimiz ham xafa bo'lamiz. Agar men yaxshi ish qilsam, ikkovimiz ham xursand bo'lamiz» degan fikr-mulohazaning mazmuni tushunarli bo'ladi. Bolada qiziqishlar va qadriyat 81 yo'nalishlari, o'g'il bolalar va qizlarga xos bo'lgan muayyan faoliyat turlarini va o'zini tutish usullarini afzal ko'rish shakllana boshlaydi (masalan, qizaloqlar qo'g'irchoq o'ynashsa, o'g'il bolalar mashinalarni o'ynaydilar va h.k.).

Bolaning shaxsiyati, uning qiziqishlari, o'zini o'zi anglashi, ongi va o'zini o'zi anglashi faqat kattalar bilan munosabatlarda paydo bo'lishi mumkin. Yaqin kattalarning sevgisi, e'tibori va tushunishsiz bola to'laqonli shaxs bo'la olmaydi. Bolaga bunday e'tibor, birinchi navbatda, oilada bo'lishi mumkin. Bola uchun oila birinchi bo'lib u bilan muloqot qilishni boshlaydi, u erda bola kelajakda rivojlanadigan muloqot asoslari qo'yiladi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolaning tajribasining eng kuchli va muhim manbai uning boshqa odamlar - kattalar va bolalar bilan bo'lgan munosabatlari, deb aytishimiz mumkin. Boshqalar bolaga mehr bilan munosabatda bo'lganda, uning huquqlarini tan olishsa, unga e'tibor berishsa, u hissiy farovonlikni his qiladi - ishonch, xavfsizlik hissi. Hissiy farovonlik bolaning shaxsiyatining normal rivojlanishiga, rivojlanishiga yordam beradi ijobiy fazilatlar, boshqa odamlarga xayrixoh munosabat.

Kundalik hayotda boshqalarning bolaga bo'lgan munosabati hissiyotlarning keng palitrasiga ega bo'lib, unda turli xil o'zaro tuyg'ularni - quvonch, mag'rurlik, xafagarchilik va boshqalarni keltirib chiqaradi. Bola kattalar unga ko'rsatadigan munosabatga juda bog'liq. Taqlid orqali muloqotda bola odamlarning bir-biri bilan qanday munosabatda bo'lishini bilib oladi. Maqtovni olishga, o'ziga yoqadigan harakat usullarini o'rganishga, qiziqarli hikoyani tinglashga intiling. yaqin odam yoki sevimli ertak, u bolalarcha ishtiyoq bilan muloqotga kirishadi, boshqasi uchun tajriba o'tkazadi, o'zini boshqasining o'rniga proyeksiya qiladi. Shu bilan birga, o'z mustaqilligini tasdiqlash uchun bola juda aniq izolyatsiya qilingan bo'lib, o'z-o'zidan turib olish istagini namoyish etadi: "Men aytdim!", "Men buni qilaman!" va hokazo.

Bolalikda bola hali o'z his-tuyg'ularini mohirona boshqara olmaydi, uni boshqa odam bilan tanishtirishga yoki g'azab bilan uni rad etishga majbur qiladi.

Maktabgacha yoshda kattalar bilan muloqot ekstra-situatsion xususiyatga ega bo'ladi. Nutqni rivojlantirish tufayli boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatlari

sezilarli darajada kengayadi. Endi bola nafaqat to'g'ridan-to'g'ri idrok qilinadigan ob'ektlar haqida, balki tasvirlangan, tasavvur qilinadigan, mavjud bo'lmagan narsalar haqida ham muloqot qilishi mumkin. muayyan holat o'zaro ta'sirlar. Ya'ni, muloqot mazmuni idrok etilgan vaziyatdan tashqariga chiqib, ekstrasiyuatsion bo'ladi.

Bola va kattalar o'rtasidagi aloqaning ikkita ekstra-situatsion shakli mavjud - kognitiv va shaxsiy 4-5 yoshda kognitiv motivlar va kattalarni hurmat qilish zarurati bilan ajralib turadigan ekstrasiyuatsion-kognitiv shakl shakllanadi. Katta maktabgacha yoshda muloqotning o'zaro tushunish, empatiya va muloqot qilish uchun shaxsiy motivlarga bo'lgan ehtiyoji bilan ajralib turadigan ekstrasiyuatsion-shaxsiy aloqa shakli paydo bo'ladi. Muloqotning ekstravaziv shakllari uchun asosiy vosita nutqdir.

Bolaning kattalar bilan ekstrasiyuatsion-shaxsiy aloqasi mavjud ahamiyati bolaning shaxsiyatini rivojlantirish uchun. Birinchidan, bunday muloqot jarayonida u axloqiy ongini shakllantirishga yordam beradigan xatti-harakatlar normalari va qoidalarini ongli ravishda o'rganadi. Ikkinchidan, shaxsiy muloqot orqali bolalar o'zlarini tashqi tomondan ko'rishni o'rganadilar, ya'ni muhim shart o'z-o'zini anglash va o'zini o'zi boshqarishni rivojlantirish. Uchinchidan, shaxsiy muloqotda bolalar kattalarning turli rollarini - tarbiyachi, o'qituvchi, shifokor va boshqalarni farqlay boshlaydilar va shunga muvofiq ular bilan o'z munosabatlarini turli yo'llar bilan quradilar. Muloqotning normal rivojlanishi har bir muloqot shaklining tegishli yoshda izchil va to'liq yashashidan iborat. Albatta, aloqaning etakchi shaklining mavjudligi o'zaro ta'sirning boshqa barcha shakllarini istisno qilishini anglatmaydi. Bolaga xayrixoh nazorat va kattalarning ijobiy bahosi kerak. Kattalar ishtirokidagi to'g'ri xatti-harakat - bu bolaning xulq-atvorining axloqiy rivojlanishining birinchi bosqichi hisoblanadi. Shuningdek, qoidalarga muvofiq o'zini tutish zarurati bola uchun shaxsiy ma'noga ega bo'lsa-da, uning mas'uliyat hissi eng yaxshi yo'l kattalar ishtirokida aniqlangan. Shu bilan birga, kattalar bola bilan ishonchli va do'stona ohangda muloqot qilishlari kerak, bu bolaning o'zini to'g'ri tuta olmasligiga ishonch bildirishi kerak. Bolaning xulq-atvorida sodir bo'layotgan voqealarning psixologik ma'nosi shundaki, u kattalar yordami bilan bo'lsa-da, lekin psixologik jihatdan mustaqil ravishda o'z xatti-harakati uchun mas'uliyat hissinin oladi. Bola o'z faoliyati natijalari va yutuqlarini baholash uchun kattalarga murojaat qilish uchun to'yib bo'lmaydigan ehtiyojni his qiladi. Maktabgacha tarbiyachi bilan muloqot qilishda kattalar bolani qo'llab-quvvatlash muhimligini hisobga olishlari kerak, chunki kattalarning e'tiborsizligi, e'tiborsizligi va hurmatsiz munosabati uning qobiliyatiga ishonchini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, muloqot madaniyatini kelajak avlodda shakllantirish, uning ertangi kunda qaysi kab egasi bo'lishiga, jamiyatda o'z o'rnini topishida, hayotiy qarashlarni tafakkur eta olishi uchun zarur ehtiyoj sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sharipova M. ЭПОСА" АЛПОМИШЬ"-ИСТОЧНИК НАРОДНОГО ВОСПИТАНИЯ, ВЕДУЩИЙ ПОКОЛЕНИЕ К СОВЕРШЕНСТВУ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 12. – №. 12.
2. Sharipova M. B., Muslimova L. M. Q. XALQ DOSTONLARINI O'RGATISHNING AMALIY ANAMIYATI HAMDA DOLZARBLIGI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA) //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 7. – С. 1130-1134.
3. Sharipova M. B. Xursand Nuriddinovna Mirzayeva XALQIMIZ MADANIYATINING HAYOTBAXSH SARHASHMASI //Scientific progress. – 2021. – №. 7.
4. Sharipova M. B. Gulshoda Fazliddin Qizi Ravshanova QAHRAMONLIK DOSTONLARINING O'ZIGA XOSLIGI: MILLIY RUH VA AN'ANALAR //Scientific progress. – 2021. – №. 7.
5. Шарипова М.Б., Ньматова Ш.Н. ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАННИКОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ // Вестник магистратуры. 2020. №3-3 (102). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-esteticheskoy-kultury-vozpitannikov-doshkolnyh-obrazovatelnyh-uchrezhdeniy> (дата обращения: 07.10.2022).
6. Шарипова М. Б., Саъдуллаева М. Модульное обучение в системе образования //Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-3. – С. 72.
7. Sharipova M. B., Marg'Uba Fazliddin Qizi Jomurodova X., IFODASI D. S. M. B. Scientific progress. 2021. № 7 //URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/xalqdostonlarida-sovchilik-marosimi-badiiy-ifodasi-alpomish-dostoni-misolida> (дата обращения: 22.12. 2021).
8. MA'NAVIY U. A. R. V. A., O'RNI D. B. Q. E. DOI: 10.53885/edinres. 2021.17. 14.046 Sharipova Maxbuba Baxshilloeyevna BuxDU //Maktabgacha ta'lim.
9. Nizomiddinovna H. N. et al. Tarbiyachi Faoliyatida Nutqiy Etiketning O 'Rni //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 3. – С. 5-9.
10. Nizomiddinovna H. N. et al. TARBIYACHI VA UNING JAMIYATDA TUTGAN O'RNI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 88-92.
11. Nizomiddinovna H. N. et al. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKIOTLARIDA O'YIN ORQALI TIL VA NUTQ TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISH //БОШҚАРУВ ВА ЭТИКА ҚОИДАЛАРИ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 83-87.
12. Nizomiddinovna H. N. et al. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKIOTLARIDA BOLA TARBIYASINING MAQSAD VA VAZIFALARI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 32-36.
13. Nizomiddinovna H. N., Olimovna M. M. MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA BOLALARNI RAVON NUTQQA O'RGATISH //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 93-97.

14. Eshova D. PRAGMALINGUISTIC FEATURES OF THE TYPES OF FATIK COMMUNICATION AND ABOUT COMPLIMENTS //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 21. – №. 21.
15. Намроева N. Комплимент и его метакоммуникативные функции //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 8. – №. 8.
16. Намроева N. НОРМЫ РАЗГОВОРНОЙ ЭТИКИ И ДОБРОТЫ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 8. – №. 8.
17. Qo'ldoshev, R. (2022). Детская лень как психолого-педагогическая проблема. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 22(22).
18. Qo'ldoshev R. BOSHLANG'ICH SINFI CHAPAQAY O'QUVCHILARGA BERILADIGAN PEDAGOGIK YORDAM VA YOZUVGA O'RGATISH JARAYONIDA FOYDALANILADIGAN TEXNOLOGIYALAR //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.
19. Avezmurodovich Q. R., Oybekovna N. D. BOSHLANGICH SINFI O'QUVCHILARINING BOG'LANISHLI NUTQINI O'STIRISH. QAYTA NIKOYALASH VA BAYON TURLARI. – 2022.
20. Qo'ldoshev R. Maktab o'quvchilarining grafik va kalligrafik qobiliyatlarini shakllantirishning metodologik asoslari //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.
21. Қўлдошев Р. А. БОШЛАНҒИЧ СИНФИ ЧАПАҚАЙ ўқувчиларни ёзувга ўргатишнинг илмий-назарий асослари //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 1120-1129.
22. Qo'ldoshev R. Left-handedness and the reasons for its occurrence //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
23. Qo'ldoshev R. Кўмаки педагог ба кўдакони чапдаст дар соли якуми хониш. – GlobeEdit, 2020.
24. Qo'ldoshev R. CHAPAQAY O'QUVCHILARDA YOZUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
25. Azimov Y., Qo'ldoshev R. Husnixatga o'rgatishning amaliy asoslari. – GlobeEdit, 2020.
26. Rustambek Q. O. L. Birinchi sinf chapaqay o'quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
27. Rustambek Q. O. L. Birinchi sinf chapaqay o'quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
28. Qo'ldoshev R. Кўмаки педагог ба кўдакони чапдаст дар соли якуми хониш.–GlobeEdit, 2020. 13. Qo'ldoshev RA Left-handed children and the learning process //EPRA International Journal of Research and Development (IJRD) Volume. – Т. 5. – С. 277-281.

29. QO R. LDOSHEV //Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak. – С. 145-147.
30. Qo'ldoshev R. A., BIRINCHI S. C. O. Q. M., MOSLASHISHI M. M. D. P. Y. MAZMUNI//Pedagogik mahorat. – 2020.
31. Qo'ldoshev R. A. Cognitive activity of left-handed children." PRIMARY EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS" III-International Scientific and Practical Conference. – 2020.
32. Rustambek Q. „ldoshev." //Birinchi sinf chapaqay o „quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni." Центр научных публикаций. – 2020. – Т. 1.
33. Qo'ldoshev R. Bolalarning chapaqayligi psixologik va pedagogik muammo sifatida //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.
34. Qo'ldoshev R. ШАРАҚАЙЛИК: МУАММО YOКИ QOBILİYAT //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.
35. Qo'ldoshev R. BOSHLANG'ICH SINIF ШАРАҚАЙ O'QUVCHILARGA BERILADIGAN PEDAGOGİK YORDAM VA YOZUVGA O'RGATISH JARAYONIDA FOYDALANILADIGAN TEXNOLOGİYALAR //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.
36. Avezmurodovich Q. R., Oybekovna N. D. BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARINING BOG'LANISHLI NUTQINI O'STIRISH. QAYTA NIKOYALASH VA BAYON TURLARI. – 2022.
37. Қўлдошев Р. А. БОШЛАНҒИЧ СИНФ ШАРАҚАЙ ўқувчиларни ёзувга ўргатишни ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 1120-1129.
38. G'aforovna, Jumayeva Habiba. "SAVOD O 'RGATISHGA TAYYORGARLIK BOSQICHIDA O 'QISH VA YOZUVGA O 'RGATISH." *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.3 (2022): 1-4.
39. Habiba G. BIRINCHI SINIF O 'QUVCHILARIDA YOZUV MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 7. – С. 983-989.
40. Navrozova, M. G. (2021). XALQONA TIBBIY BIRLIKLARDA MANO KOCHISH USULLARI. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 1), 1487-1491.
41. Gaybullaevna, N. M. Etymology of Uzbek Medical Terms. JournalNX, 7(06), 169-171.
42. Navruzova M. G. Lexical-semantical features of some medical linguistic units //Scientific reports of Bukhara State University. – 2021. – Т. 5. – №. 2. – С. 135-142.